

Tarih > Kazak Tarihi

Kazak Adi: 'Kazak adina eskiden Kazak"larla iliski kuran, yazi kulturune sahip memleketlerin yazili kaynaklarinda rastlamak mumkundur. Bunlar; Cin, Arap, Farsi, Bizans, Rus, Mogol ve Turk dillerinde yazilan eserlerdir. Bu eserlerin dil ozelliklerinden dolayi 'Kazak' adi: Asa, Kasa, Hasa, Haysak, Kosok, Gasag, Hasik, Kasok, Kazak, Kzask v.s. cesitli sekillerle yazilmistir.

Kazak adinin ne zaman ortaya ciktigini tam olarak soyleyemiyoruz. Cunku, 'Kazak' kelimesinin etimolojisi tarihin derinliklerinde yer almaktadır. Kazak"lar hakkında tarihçiler cesitli hipotezler, deliller getiriyorlar. Mesela, Akademik Marr: '...Kafkaz"da 'Kazak"lar (kasok, kasahi) yasiyorlar...', Cekoslovak tarihçisi Grozniy: 'Kazak"lar m.o. Hazar denizinin Bati bolgesinde yasayan Hun"larin torunlari ve kafkaz kasi kelimesinin kaz, kas kokunden turemis oldugunu, 'Kazak' adinin da bu kelimeden kaynaklandigini soyluyor. Ermeni tarihçi-yazar Musa Hareni: '...Iran Padisahi Velirittis"in devrinde, m.o. 197-126 y.y. Kazak"larin Farsi"larla savastigini yaziyor.'

Meshur alim Vernstam, Radlof"un Vamberi"nin, Bartold"un, Samoylovic"in, Marr"in 'Kazak' terimi hakkında soylediklerini destekleyerek, bu kelimenin tarihî asirlara inen kokeni oldugunu,' Kaspî ve Sak kelimelerin murekkebinden meydana geldigini 'hur, yigit, bagimsiz, isyanci anlamlarinin sonradan kazandigini soyluyor. Kazak sairi Kadir Mirzali: '...Biz-Kazak, ecelden erkindik ansagan...' diye, Kazak adinin 'hur' anlamina geldigini belirtiyor.

Kazak Hanligi

Kazak Hanligi, 13. asirda kurulan Ak Orda"nin uzerine bina edilmistir. Asil kurucusu Cengiz Hanin torunun Orda Ecen"dir. 1227 tarihinde Cuci"nin olumunden sonra, Batu Han Altin Orda"yi sag ve sol kanata ayirmistir. Ulus"un Bati kismini kendisi idare etmis ve Dogu kismini da agabeyi Orda Ecen"e vermistir. Bugunden itibaren Ak Orda diye adlandırılan Ulus"un merkezi simdiki Balkas golunun etrafında yerlesmis, sonra Signak"a degistirilmistir. 1395 yilinda Emir Timur"un hakimiyeti altında kalmis, 1428"den 1456"ya kadar Ebulhayir"in idaresinde olmustur. 1456"da Barak hanin oğullari Kerey ve Canibek Ebulhayir"a isyan ederek 'Yedi Su' etrafina goc etmisler ve kendi hanliklarini ilan etmisler. Boylece Ak Orda hanligi tarih sahnesine tekrar cikmis, sonra da bu hanlik 'Kazak Hanligi' diye adlandırilmistir. Kazak Hanliginin Gelismesi veya 'Altin Devri' (15-17 yy): Ebulhayir Hanin iktidarina karsi ayaklanan Kazak boylarinin Dogu Dest-i Kipcak"tan, Bati Yedi Su yerine goc etmeleri Kazak Hanligi kurulusunun baslangici olmustur.

Kazak Hanliginda siyasi ve iktisadi yonden ilerlemeye ilk adim atan Kasim (1511-1523) Han olmustur. Onun, Kazaklarin yasadigi topraklari birlestirdigini 'Tarihi-Rasidi', 'Seybaniname' v.b. tarihi eserler de acikliyor. Onceden Ak Orda"ya ait olan butun topraklari kendi idaresi altında bulundurmudur. Orta Asya, Edil etrafındaki hanliklar ile Rus"larla ticari ve diplomatik iliskiler kurmus. Kasim Hani Bati Avrupa da tanimistir. Bunu o donemde Avusturya disislerinde elcilik gorevi yapan Sigismund Gerbersteyn, kendi yazilariyla destekliyor. Kasim Han devrinde Kazak"larin ilk anayasasi 'Bes Yargi' yeniden duzenlenmistir. Gocebeler adet, orf uzerine kurulan bu Anayasaya 'Kasim Hanin Kaska Yolu' demisler. Moskova elçisi Danila Kubin"in 1536"da Rus Carina yazdigi mektubunda '...Kazak Hanligi, Orta Asya Hanliklarından daha kuvvetli' diye, yazmistir.

Kazak Hanligi Haknazar Han (1538-1580) devrinde daha ileri gitmistir. Bu han Kazak-Kigiz Hani unvanini almistir. 'Turk Tatar Tarihi' eserinde, A. Z. Velidi: '...Haknazar Kazak-Nogay Hani oldu' demis. Kazak Hanligi ekonomisi kuvvetlenmis, Orta Asya hanliklariyla yapilan dis politikada galip gelmistir. Tevekkul Hanin devrinde (1586-1598) de Kazak Hanligi dis politikada, Rus"larla diplomatik iliskilerde onemli rol oynamistir.

Tevekkul Han olduktan sonra yerine gecen Esim Hanin (1598-1628) sohreti buyuk olmustur. Kazak"larin baris icinde yasamalarini, ekonomik, ticari, ilmi sahalarda onemli gelismeler saglanmistir. 'Esim Hanin Eski Yolu' diye adlandırılan, Kazak"larin ikinci bir mukemmel

Anayasasını yeniden düzenledi. İç politikada Kazak sultanlarının bölünme hareketlerine engel olmuş, Kazak Hanlığının bütünlüğünü korumuştur. Dis savaflarda (1635, 1643, 1652 yıllarında) Oyrat-Congar"ları mağlup etmiştir.

Kazak"ların bir araya gelerek, birlikte hareket etmeleri Tavke Han (1680-1718) devrinde olmuştur. Kazak"lar Tavke Hanı 'Az Tavke' 'insanoğlu'nun danışmanı' demişler. Bu han bir merkezden idare etmek için, yeni idari reformları, idarecilik 'Han Meclisi'ni, 'Beyler Heyeti'ni uyguladı. 'Kasım Hanın Kaska Yolu', 'Esim Hanın Eski Yolu' diye, tanımlanan Kazak"ların Anayasalarını tekrar yenileyerek, İslami, serii hükümleri kullanarak 'Yedi Yargı' veya 'Yedi Hakikat' diye, adlandırılan Kazak"ların Anayasasını oluşturmuştur.

Ak Orda'nın devami olan Kazak Hanlığının 15-17. yy."da gerçek manada siyasi, ekonomik, ticari, ilmi rolü büyük olmuştur. Kazak"ların bu asırlardaki dini durumu hakkında ilmi araştırmalar yapılmamıştır. Sadece ulaşabildiğimiz kaynaklarda, Ak Orda devrinde tasavvufi faaliyetlerin önemli katkısı olduğu, meşur Seyh Baba Kemaluddin Signak"nın, Seyh Ulug Bilgi"nin tesirlerinin büyük olduğu bilinmektedir. Sirderya nehri etrafında, Batı Kazakistan"da 300"den fazla s"ucirc;fîlerin ocakları (tekkeleri) bulunduğu bilinmektedir.

XVIII-XIX. yy. Kazak Hanlığı

17. asrın sonu ve 18. asrın başında Kazak Hanlığı iç ve dış sebeplerden dolayı zayıfladı. Kazak hanları arasındaki taht mücadeleleri, her yüzdaki sultanların serbest Hanlık kurmaya çalışması, birlik, beraberlik kavramının ortadan kaldırılması, bütünlüğün bozulması, parçalanması halkı ekonomik ve manevi yondan çokuntuye uğrattı. Askeri kuvvetler yok olmaya yüz tuttu.

Bundan önce de Oyrat-Congar"lar ile Kazak"lar arasında üç büyük savaş meydana gelmiştir. Rus ve Çinli"lerin destekleriyle Congar"lar daima Kazak"lara saldırmaya başladılar. 1698, 1711, 1712, 1714, 1718, 1723, 1725, 1729 yıllarında Congar Kazak büyük savaşları olmuştur. Bunun yanında, bir taraftan Kokan Beyleri de sıkıntı yaratıyorlardı. Buhara ve Hive Hanları Kazak"ları köle etmeye çalışmışlar, Çinliler ise Cogarlara yardım etmişler, Rus"lar bu durumdan istifade ederek Kazak topraklarına kendi kalelerini inşa etmeye başladılar. Kazak askeri kuvveti Congar askerlerinden eksik değildi. Her Yüz hanları kendi hanlıklarını korudular.

Mesela, Ulu Yüz savastığı esnada oteki Yüz hanları savaşa katılmadılar. Bu durumu iyice kullanan Congar"lar Kazak Hanlarıyla teker teker savaşa sansına sahip oldular. Kazak Hanlıkları birleşmek yerine teker teker Rus"lara sigindılar. Kazak bozkiri bosalmaga başladı ve Kazak halkı nüfusunun yarısını kaybetti. Hak 'Aktaban suburundu"ya' (baskın, sürgün manasında) ugradılar. Bu asırlar Kazak"lar için acı sonuçlar getirmiştir. 1731"de Küçük Yüz, 1734"te Orta Yüz, 1728"de Ulu Yüz Hanlıkları Rus hakimiyetine geçtiler. Kokan Beki Alim (1801-1809) Ulu Yüz Hanlığını işgal etmiş, sonuçta 1822"de Orta Yüz, 1824"te Rusya tarafından ortadan kaldırıldı.

Boylece 13. asırda kurulan Ak Orda ülusunun devami olan, 1456"da tekrar meydana gelen Kazak Hanlığı 19. asırlarda son buldu.

Kazak"lar Rus Hakimiyetinde

Bundan sonraki Kazak tarihine 'ayaklanmalar tarihi' demek daha doğru olur. Bu ayaklanmalar hürriyet, bağımsızlık, egemenlik için olmuşlar ve üç asır boyu devam etmiştir.

18. asrın sonunda Küçük Yüz Kazak"larının silahlı ayaklanmaları geniş alana yayıldı. Bu

ayaklanmaların önemlileri Sirim Batir (1783-1797), Karatay Sultan (1797-1814), Aringazi Sultan (1816-1821), Isatay Mahambet (1836-1837), Eset Batir (1853-1858), Cankoca Batir (1856-1857), Kenesari Navruzbay (1841-1847) onderlikleriyle olmuştur. Güney Kazakistan'da asrın sonunda Küçük Yüz Kazaklarının 1858'de Kokan Beylerinin baskısına karşı ayaklanmalar olmuştur. Kazakların büyük isyanı 25 Haziran 1916'da çıkarılan 'Yabancıları Harekete Gecirme' kararlarının yayınlamasıyla başladı. Bunlar Çarlık Rusya devrindeki ayaklanmalardır.

Bu ayaklanmaların sebepleri Rus'ların, işgal ettikleri Kazak'ların ülkesinde somurgeleştirme politikası uygulaması, bu toprakların bütün imkanlarını elde ettikleri gibi, bu bölgelere getirdikleri göçmenlerle yerleşik bir koloni dönemi meydana getirmesi, Rus kalelerinin yükselmesi, yerli Kazakları göçe zorlaması, Kazakların diline, dinine ve yaşayışına Rus'ların hücum etmesi gibi Rus politikası olmuştur.

Sovyet idaresi altındaki Kazak'ların tarihi içinde 1930-1986 yılları arasında Rus'lara ve rejime muhalif çeşitli olaylar olarak 1933'te yapılan suni açlık, 1937-1938 yıllarında soykırım (jenosit), 1954'te 6 milyon 300 bin hektar yerin zor kullanılarak Rus muhacirlerine dağıtılması, 1960'li yıllara kadar Rus göçmenlerini yerleştirme planlarının uygulanması, 17-18 Aralık 1986 yılında meydana gelen meşhur 'CELTOKSAN' hadisesini söylemek mümkündür.

Nihayet Kazakistan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla, 25 Ekim 1990 tarihinde egemenliğini 16 Kasım 1991 tarihinde de bağımsızlığını ilan etmiştir.

bilgicenneti.com